

ב. תקנו חכמים לברך בברכת המזון בבית האבל ברכת אבלים, וחותרם 'ברוך מנחם אבלים'. ומבואר בגמרא שאמרו שלש ברכות נוספות; ראשונה בשבחו של הקב"ה, וחותרם 'מחיה המתים'. שניה כנגד אבלים. שלישית כנגד המנחמים, וחותרם 'משלם הגמול'. רביעית כנגד כל ישראל, וחותרם 'עוצר המגפה'. וכן מברכים אותה בעשרה ברחבה כשמברכים את האבל, ואין אבלים מן המניין. וכשיש פנים חדשות מברכים אותה כל שבעה.

א. כתב רב פלטו ז"ל, עתה אין לנו שורה ולא ברכת רחבה אלא מברכים אחר הזימון 'דיין אמת שופט צדק...'. ואין אומר 'נברך מנחם אבלים'. (מובא ברא"ש. וער"ן).

ב. תוספת 'דיין אמת... שבברכה רביעית בברכת המזון (ע' ברכות מו), נשמטה מסדורי האשכנזים. ושמעתי בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שיש לאמרה.

ג. בברייתא אמרו שאבלים מן המניין, ורב חולק וסובר אין אבלים מן המניין. וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: אין אבלים מן המניין. וכדי שלא יסתור לברייתא העמידו דברי רבי יוחנן ברחבה, [וגם רצו להעמיד דבריו לענין השורה שעושים לאבל לנחמו. ואפשר שגם למסקנא נשאת אוקימתא זו, שאין אבלים מן המניין בשורה. (עפ"י תוס').]

האבל מצטרף לזימון בשלשה ובעשרה, שהרי חייב בכל המצוות.

ד. עשרה כוסות תקנו חכמים בבית האבל (להרבות לו בשתיה כמו שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש). שלש קודם אכילה כדי לפתוח את בני מעיו. שלש בתוך אכילה כדי לשרות אכילה שבמעיו וארבע לאחר אכילה – כנגד ברכת הון ברכת הארץ בונה-ירושלם והטוב-והמטיב. (על כל ברכה שותה הכוס ומוזגים לו אחר). הוסיפו עליהן ארבע; כנגד חזני העיר (המתעסקים במתים ובשאר צרכי ציבור), וכנגד פרנסי העיר (המוציאים ממונם לקבורת עניים), כנגד בית המקדש (תקנו עליו ברכת ניהומים שינחמנו המקום בבנינו מאבלנו שאנו מתאבלים עליו כעל מת. רש"י), וכנגד רבן גמליאל [שנהג קלות בעצמו והוציאורו בכלי פשתן, ונהגו כל העם אחריו בכלי פשתן]. התחילו שותין ומשתכרין – החזירו הדבר ליושנו. אפשר שהיו שותים ארבע כוסות הללו על כל ברכה מברכות אבלים. (עפ"י הגר"א).

דף ט

יב. א. האם אשה נאסרת על בעלה ללא קינוי וסתירה?

ב. מפני מה לא נאסרה בת שבע על דוד לאחר אותו מעשה?

א. אין האשה נאסרת על בעלה בעד אחד שמעיד שנטמאה אלא אם קינא לה ונסתרה. (ואם אין עד אחד אלא קינוי וסתירה לבד – שותה את המים). ובשני עדים נאסרת ללא קינוי וסתירה. (וכן כשהבעל עצמו ראה שנטמאה. תוס'; אה"ע קטו). וטענת 'פתח פתוח' כשני עדים דמי (אם לא שטוענת שנאנסה או מוכת עץ היתה. עפ"י תוס'), וכדלהלן.

א. לדברי בה"ג (מובא ברא"ש יבמות פ"ב ח), אין האשה נאסרת על בעלה עד שיראו עדים כמכחול בשופרת. (ויש מדייקים כן גם מלשון התוס' בסוגיתנו). והרבה ראשונים חולקים וסוברים שכשם שלענין מלקות ומיתה די שיראו כדרך המנאפים, כך לענין איסור לבעלה. ויש אומרים שלשון בה"ג לאו דוקא. (ע' מרדכי שם טו). ובנודע ביהודה (תנינא אה"ע יא) יישב דברי בה"ג, לחלק בין מלקות ומיתה שצריך קבלת התראה, ובין איסור על בעלה שכל שאין שם התראה צריך ראייה ברורה. (וע"ע בחדושי הגר"ר בנגיס ח"א כג). ולפרש"י (ביבמות כה), לרבי, מוציאים אשה מבעלה בגלל דברים מכוערים, כגון רוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר וכד'. והר"ף והתוס' חולקים.

ב. קלא דלא פסיק הרי הוא כקינני וסתירה ועד אחד או כפתח פתוח. (ע' יבמות כה וברא"ש שם).

ב. בת שבע לא נאסרה על דוד לאחר אותה מעשה, כי היה הדבר באונס (וכיון שבאונס אינה נאסרת על בעלה ישראל, אינה נאסרת על הבעל). ואבעית אימא כדברי רבי יונתן, כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו (ואת ערבתם תקח – דברים המעורבים בינו לבינה, אלו קדושין). לפי לשון אחרונה, אפשר שאשת ישראל הנבעלת באונס אסורה על הבעל. ומדברי התוס' (יבמות לה. ד"ה אע"פ; שבת נו) משמע שנקטו להתיר. ואולם בירושלמי נראה שנוקט לאסור. (ע' משנה למלך סוטה ב, יב).

דפים ט – י

יג. האומר פתח פתוח מצאתי – האם נאמן לאסרה עליו ולהפסידה כתובתה? ומה הדין בטענת דמים?

אמר רבי אלעזר: האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאסרה עליו, ואין אומרים לא קים ליה בדבר זה. ודוקא באשת כהן שיש בה ספק אחד, האם נבעלה כשהיא תחתיו או כשהיא תחתיו, וכן באשת ישראל וכגון שקיבל בה אביה קדושין פחותה מבת שלש שנים, שהספק הוא אם נבעלה ברצון לאחר שגדלה או באונס (וכן פיתוי קטנה – אונס הוא), אבל בלאו הכי מותרת משום 'ספק ספקא' – ספק תחתיו ספק אין תחתיו, ואם תמצי לומר תחתיו, ספק באונס ספק ברצון. ובשם שמואל מסרו רב יהודה ורב נחמן, נאמן להפסידה כתובתה (וגם נאמן לאסרה עליו. תוס'). ופירש רב נחמן שהאמיננהו משום חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. (וע' להלן שדין זה תלוי אם כתובה דרבנן או דאורייתא).

א. רש"י כתב שלרבי אלעזר אינו נאמן להפסידה כתובתה. והתוס' צדדו שרבי אלעזר מודה שנאמן אף להפסידה, ואולם הביאו שמהירושלמי משמע שלר"א אינו נאמן אלא לאסרה עליו. וכתבו התוס' שרב אשי (יב.) חולק על חזקה זו וסובר שחוששים שמא משקר ואינו נאמן להפסידה כתובתה. וכן פסקו התוס' להלכה. ור"ח ור"ה חולקים (וכדלהלן יב.).
ב. כתבו התוס' שלא אמר רב נחמן נאמן להפסידה כתובתה אלא באשת כהן או בפחות מבת ג' שנים שנאסרת עליו על ידי טענתו, הלכך נאמן, וכן בשאר נשים למאן דאמר כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה הרי זה מקח טעות, אבל למאן דאמר יש לה כתובה מנה – אינו נאמן, שהרי אינו מפסיד כלום בטענתו זו.

ג. לדברי התוס', במקום שיש ספק ספקא אינה מפסדת כתובתה. והריטב"א חולק.
ד. פירשו בתוס' שמדובר כשהיא טוענת בתולה הייתי או אומרת שבעלה בא עליה באירוסין – ואז הוא נאמן ולא היא, מפני החזקה הנ"ל, אבל אם טוענת משארסתני נאנסתי – נאמנת לרבן גמליאל (יג.), וכן אם טוענת מוכת עץ הייתי.
ה. אין נאמן בטענת פתח פתוח אלא מיד לאחר ביאה ראשונה אבל שתק ואחר כך ערער אינו נאמן. (רא"ש עפ"י הירושלמי). לדברי רבי מאיר (יבמות קיא:), עד שלשים יום יכול לטעון לא בעלתי עדיין אלא עתה. ולרבי יוסי, נסתרה – אינו יכול לטעון אלא לאלתר, לא נסתרה – אף לאחר כמה שנים.

לדברי רב אחאי בדעת רב נחמן, יש חילוק בין בחור לנשוי. (לפרש"י ופירוש אחד בתוס', בחור אינו נאמן, דלא קים ליה, ומלקים אותו על שמעיו פניו ומוציא שם רע על בתולת ישראל. ולפירוש שני בתוס', גם בחור נאמן אלא שמלקים אותו כשטוען כן, לפי שחשוד על הזנות). מסופר על רבן גמליאל שאמר לאותו אדם שטען לפניו טענת פתח פתוח, שמא הטית בלא מתכוין. ולפי לשון אחת אין לחוש שמא היטה אלא בדקו שמא היטה במזיד.